

FİKİR

(الفكر)

Eşyanın bilgisine ulaşmak için
aklın maksatlı ve düzenli olarak
gösterdiği faaliyetler için
kullanılan bir terim
(bk. DÜŞÜNME).

FİKİR HAREKETLERİ

Cumhuriyet döneminde
İstanbul'da yayımlanan fikrî
ve edebî muhtevalı haftalık dergi.

II. Meşrutiyet devrinin ünlü gazetecisi Hüseyin Cahit Yalçın'ın Cumhuriyet'in 10. yıldönümünde çıkarmaya başladığı *Fikir Hareketleri* Cumhuriyet döneminin en önemli fikir dergilerinden biridir. 29 Teşrinievvel 1933- 12 Teşrinievvel 1940 tarihleri arasında toplam olarak 364 sayı yayımlanmıştır. Aynı yıllarda *Yeni Adam*, *Varlık* ve *Yedigün*'ün yanı sıra *Ülkü*, *Kadro*, *Çığır*, *Ağaç*, *Yücel*, *Ayda Bir* ve *Fikirler* gibi edebiyat ve fikir dergileri de bulunmakla beraber bunlar arasında *Fikir Hareketleri*'nin bilhassa Hüseyin Cahit'in kişiliği ve savunduğu fikirler dolayısıyla devrin şartlarına ters düşen bir özelliği bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet'ten beri İttihat ve Terakkî'nin basındaki en güçlü temsilcisi olan ve muhaliflerle şiddetli kalem kavgalarına giren Hüseyin Cahit, Cumhuriyet'ten sonra inkılapları gerçekleştiren kadronun dışında kalmış, üstelik Lozan barış görüşmeleri, Cumhuriyet'in ilânı ve hilâfetin kaldırılması gibi önemli konularda Mustafa Kemal'e ve etrafındaki kadroya yönelttiği tenkitler dolayısıyla yeni idarenin gözünde istenmeyen adam durumuna düşmüştü. Bu arada üç defa İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilen yazar, biraz da geçim sıkıntısını hafifletmek amacıyla *Fikir Hareketleri*'ni neşretmeye başladı. Ahmet Cevat Emre, Osman Nuri Ergin, İbrahim Zeki Öget, Samet Ağaoğlu, Cemil Bilsel, F. Hulûsi Demirelli, Server İskit ve Pertev Naili Boratav gibi birkaç yazarın birer yazısı dışında baştan sona Hüseyin Cahit'in tercüme ve telif yazılarıyla çıkan dergi, aslında onun Malta'ya sürüldüğü 1919-

da başlayıp 1923'ten itibaren "Oğlumun Kütüphanesi" genel başlığı altında yayımladığı tercüme eserler serisinin bir devamı sayılabilir. Gerçekten de *Fikir Hareketleri* daha çok bir tercüme dergisi karakterindedir. Dergiye aldığı yazılardaki seçme prensibini yazar şöyle açıklar: "Millî hâkimiyet felsefesi ve rejimi aleyhinde sağdan soldan yapılan hücumların mahiyetini tahlil ve teşvik etmek ve icap eden mâlumatı vermek..." ("Okuyucularına", *Fikir Hareketleri*, nr. 364, 12 Teşrinievvel 1940). Başka bir deyişle yazar bu dergide, yaşadığı yıllarda yayılma istidadı gösteren sosyalizm, komünizm, faşizm ve nazizm gibi totaliter siyasî akım veya sistemlerle mücadele etmek, gençliği bu yoldaki fikirlere karşı uyarak demokrasi fikri etrafında toplamak gayesini gütmüştür. Tercüme yazılardaki fikrî muhtevayı ise şu dört kelime etrafında toplamak mümkündür: Liberalizm, hürriyetçi parlamentarizm, tekâmülcülük ve ferdiyetçilik. Öte yandan bu fikirlere samimiyetle inanan Hüseyin Cahit'in, daha önce 1923-1925 arasında *Tanin*'de yeni idareye karşı yaptığı muhalefeti söz konusu tercümele vasıtasıyla başka bir şekilde sürdürdüğü de söylenebilir.

Dergide yer alan yazıların büyük bir kısmı Francis Delaisi, Richard Lewinson, Albert Einstein, Francesco Nitti, Fortunat Strowski, Antoine Zihchka, A. van Gennep, Henri de Zoghep, Charles Turgéon, Alain, Felicien Challaye, Joseph Berthélemy, Andre Gide, G. Mosca, Levy Bruhl, Louis Weber, Montgomery Belgion, Henri de Man, E. Robert Curtius gibi Avrupa'nın tanınmış ilim, fikir ve sanat adamlarının makale ve kitaplarından yapılmış tercümelerdir. Felsefe, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve estetiğe dair bu parça parça tercümelerin yanı sıra aynı konulara dair tefrikalar da epeyce bir yer tutmaktadır. Bunlardan önemli olanlar şöyle sıralanabilir: J. J. Rousseau, "Sosyal Mukavele yahut Siyasî Hukuk Prensipleri" (nr. 111-147, 1935-1936); W. Durant, "Filozoflar, Hayat ve Mezhepleri" (nr. 148-295, 1936); B. Russel, "Radikal Filozoflar" (nr. 296-309, 1939); H. Beraud, "Roma'da Neler

Gördüm? Faşizm Hakkında Müşahedeler (nr. 32-52, 1934); T. Tchernavina, "Guépeou'dan Kaçanlar: Bolşevik Rusya'da Hayat" (nr. 53-110, 1934-1935); A. Smith, "Ben Bir Sovyet Amelesiydim: Rusya'da Bugünkü Hayatın İcyüzü" (nr. 225-289, 1938-1939); A. Barmine, "Yirmi Sene URSS Hizmetinde: Bir Sovyet Diplomatının Hâtıraları" (nr. 290-364, 1939-1940).

Hüseyin Cahit'in *Fikir Hareketleri*'nde tercümelerden daha az yer kaplayan telif yazıları ise dinî, edebî yazılar ve polemikler olmak üzere üç grupta toplanabilir. Bunların ilk bölümünde yazar, Kur'an-ı Kerim'i ve Kur'an tefsirlerini serbest bir şekilde yorumlayarak bizde din telakkisi ve Hz. Muhammed'in şahsiyeti konularında yapılan yanlışlıklar, din adamlarının toplumdaki menfi tesirleri, taassup, hurafeler ve müsamaha gibi konular üzerinde durmuştur. Yazar İslâmiyet'i, aynı yıllarda çeşitli muhafazakâr kalemlerin ele alıp savunduğu gibi bütünüyle hayatı ve toplumu şekillendiren aslî bir unsur olarak değil, daha çok Batı'da Hıristiyanlığın varlığı gibi ruhanî yanı ağır basan, Türk toplumunun geleneksel kurumlarından biri olarak değerlendirmiştir. Edebî yazılar ise kendi hâtıralarıyla ("Edebî Hâtıralar", nr. 27-52, 1934; "Meşrutiyet Hâtıraları", nr. 71-224, 1935-1938) çağdaş edebî eserler hakkında yazdığı tanıtma veya tenkitlerdir. Bu yazılar, onun 1899'dan itibaren her hafta "Hayât-ı Matbûât" genel başlığıyla *Sabah* gazetesinde yazdığı edebî sohbetlerin daha ölçülü bir devamı sayılabilir. Hüseyin Cahit bu yazılarında Necip Fazıl Kısakürek, Sabri Esat Siyavuşgil, Reşat Enis (Aygen), Ömer Bedrettin Uşaklı, Cahit Sıtkı Tarancı, Halit Fahri Ozansoy, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Peyami Safa ve Falih Rıfkı Atay gibi şair ve romancıların yeni çıkan eserlerini tanıtmıştır.

Hüseyin Cahit, aleyhindeki şartlara rağmen kavgacı kişiliği dolayısıyla bu dergide birçok yazarla polemige girmekten de kendini alamamıştır. Özellikle *Kadro* dergisinde kendisini Avrupa hayranlığı ve hedefsizlikle suçlayan Şevket Süreyya Aydemir'le tartışan Hüseyin Cahit'in cevaplarında *Kadro*'yu Türk inkılabını Marksist bir temele dayandırmaya çalışmakla itham etmesi dikkati çeker. Hüseyin Cahit'in bundan başka dinî-fikrî konularda Ömer Rıza Doğrul, Nihal Atsız, Necati Kemal; edebî konularda ise Nurullah Ataç ve Burhan Belge gibi yazarlarla giriştiği polemikler de dergide yer almaktadır.

MUHARRIR Hüseyin Cahit	FİKİR HAREKETLERİ	İDAREHANE Şişli, Kâstane Caddesi No. 226
İLMİ , İÇTİMAİ , EDEBİ HAFTALIK RİSALE		
Sayı : 1	29 Teşrinievvel , 1933	Yıl : 1

Fikir Hareketleri mecmuasının ilk sayısının başlık kısmı

BİBLİYOGRAFYA :

Ö. Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir 1984, s. 41; Şevket Süreyya, "Biz Avrupa'nın Hayranı Değil, Mirasçısıyız", *Kadro*, sy. 29, İstanbul 1934, s. 43-46; Hüseyin Cahit [Yalçın], "Avrupa'nın Mirasçıları", *Fikir Hareketleri*, sy. 35, İstanbul 1934, s. 138-140; Necip Fazıl Kısakürek, "Memleket Mecmualarının Geçit Resmi", *Ağaç*, sy. 9, İstanbul 1936, s. 15; Ziya Bakırcıoğlu, "Fikir Hareketleri", *TDEA*, III, 232-233.

Ö. FARUK HUYUGÜZEL

FİL

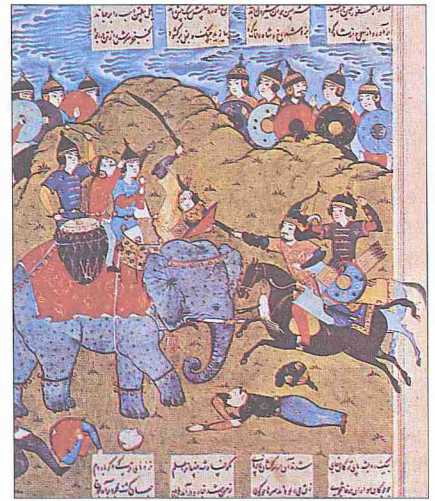
(الفيل)

Aslı Akkadca pîru olan (şinni piri "fil-dişi") kelime Arapça'da "p" sesi olmadığı için *fil* biçimini almıştır (çoğulu *fiyele* / *füyül*; Süryânîce ve Habeşçe'de *pîl*; Persçe'ye [eski Farsça] *pîl* şeklinde geçmiştir); *feyyâl* de "fil sürücüsü" demektir. Fil kelimesi Kur'an-ı Kerim'in aynı adı taşıyan 105. sûresinde bir defa geçer.

Karada yaşayan hayvanların en irisi olan fil, "Asya (veya Hint) fili" (*Elaphas maximus*) ve "Afrika fili" (*Loxodonta africana*) adlarıyla ikiye ayrılır. Afrika fili As-

ya filinden daha iri ve ortalama 7.5 ton ağırlığında, 3-4 m. yüksekliğindedir; Asya fili ise 5 ton ağırlığında, 2.5-3 m. yüksekliğindedir. Yetmiş seksen yıl kadar yaşayabilen filler gövdelerinin iriliğine rağmen oldukça hızlı ve hareketli hayvanlardır. Kısa ve kalın bir boyunla vücudla bağlanan başın burun kısmı kıkırdak, adele ve sinirden meydana gelen bir hortuma dönüşmüştür; fil bununla ağzına yiyecek ve su götürebildiği gibi kendini korur, bir ağacı dahi kolayca yerinden söker ve yerden toplu iğne kalınlığında bir cismi alabilir. Ağzının iki tarafındaki, ağırlıkları 35-40 kilogramı bulan uzun ve uçları yukarıya yönelik iki üst kesici dişini ise yine silâh olarak kullanır. İri vücuduna göre gözleri küçük, sesi nisbeten ince ve tizdir; borazan sesini andırır. Filin sadece omuz ve kalçalarında mafsallı vardır. Bu sebeple ya ayakta veya bir yere dayanarak uyuyabilir; yan tarafına düşerse kendi başına doğrulamaz ve ancak hemcinslerinin yardımıyla ayağa kalkabilir. Filler erkeklerden ve dişilerden oluşan ayrı sürüler halinde dolaşırlar. Dişi filin gebelik süresi iki yıla yakındır ve yedi yılda bir doğurur; yaklaşık 100 kg. ağırlığında ve 1 m. yüksekliğinde olan yavrunun yere sert şekilde düşmemesi için doğum bir su kenarında yapılır. Filin tabii düşmanı yoktur; yalnız kulağının içine girip çok rahatsızlık verdiği için küçük orman faresinden korkar.

Tarihî kayıtlara göre filler genellikle tuzak kurularak yakalanırdı. Bunun en yaygın şekli, ancak bir filin sığabileceği üç tarafı dik bir çukur açıp üzerine sevdiği meyve ve yeşilliklerin serpiştirildiği meyilli bir yolla hayvanın buraya girmesini sağlamaktır. Çukura girince oradan geri dönemez ve kımıldayamazdı. Daha sonra parlak kırmızı, mavi ve sarı renkli elbiseler giymiş avcılar gelerek uzun sopalarla hayvanı döverler, ardından beyaz elbiseli biri gelip onları kovalayarak file yiyecek, içecek verir ve yanına oturup onu kendisine ısındırmaya çalışırdı. Bu muamele beyazlı adamın file dokunmasına, hatta sırtına binmesine kadar devam eder, bu aşamadan sonra çukurun önündeki toprak kazılarak hayvan dışarı çıkarılırdı. Filin ehlileştirilmesi işi hemen sadece Hindistan'da gerçekleştirilmiştir. Asya fili zeki, sabırlı, uslu ve sahibine sadık, fakat tehlikeli boyutlarda da kincidir; Afrika fili ise tamamen vahşi tabiatlı olup bugün dahi ehlileştirilememektedir.

Fil üstünde yapılan savaşı tasvir eden bir minyatür
(P. Bamberg, *Treasures of Islam*, London 1976, s. 30)

Eskiçağ ve Ortaçağ boyunca filden özellikle savaşlarda faydalanılmıştır. Hint destanlarında anlatıldığına göre bütün Hint hükümdarları pek çok savaş fili besliyorlardı. Bugünkü tankların görevini yapan bu hayvanlar ordunun en ön safında gider, hemen arkasından da piyadeler ilerlerdi. Bazan fillerin, hortumuna takılan bir kılıçla önüne çıkan atlı ve develi muharıpleri ikiye biçtiği de rivayet edilir. Sırtında taşıdığı yüksek kenarlı mahfede bulunan savaşçılar ise düşmana ok yağdırırlardı. Ancak tarihte, Büyük İskender'in III. Daryüs'ün karşısında yaptığı gibi, üstü otlarla örtülmüş siperlere gizlenen askerlerin düşman ordusu iyice yaklaştığı sırada âni den ürkütücü sesler çıkarmaları üzerine fillerin korkup geri dönerek kendi askerlerini ezdikleri de görülmüştür. Hintliler ve onlardan öğrenen Persler'den sonra Selevkoslar, Partlar ve Sâsânîler de savaşlarda fil kullandılar. Meselâ Araplar'la Sâsânîler arasında cereyan eden Kâdisiye Savaşı'nda (635) İran ordusunda otuz kadar filin bulunduğu, fakat ilk andaki korkularını atlatan müslümanların mahfe kolanlarını kesip zemindeki düşürdükten sonra gözlerini hançerleyerek filleri etkisiz hale getirdikleri bilinmektedir (Taberî, III, 539 vd.). Kartacalı Anibal de (ö. m.ö. 183) Avrupa tarihinde ilk ve son defa görülen savaş fili kullanmış kumandandır.

Savaşlarda fillerden en çok faydalanan İslâm devleti Gazneliler olmuştur.

Orduda nakliye kolunda kullanılan filleri tasvir eden bir minyatür (*Babürnâme*, British Museum, nr. 1920.10.1103)

